

לפניכם חלקו השלישי של קונטרס 'הנשים הנכריות בספר עזרא' [חלקיו האחרים של הקונטרס מופיעים כאן באתר 'בני ציון' ללימוד תנ"ך], הכולל את פרק 10 של הספר 'אשי ישראל לספר עזרא'. בפרק זה נבדוק מתי נשאו בני יהושע נשים שאינן הגונות לכהונה, ומהו היחס בין זה לבין הפסוקים בעזרא המתארים כי הם נשאו נכריות. נציע שלש אפשרויות לביאור היחס ביניהם.

פרק 10

חטאם של בני יהושע בן יהוצדק

סעיף א - הקושיא * סעיף ב - הדרכים השונות לפתרון הקושיא * סעיף ג - השיטה הראשונה: שני חטאים ושתי תקופות * **סעיף ד - חטא אחד ושתי אפשרויות ביאור * סעיף ה - השיטה השנייה:** בני יהושע נשאו גיורות בלבד * **סעיף ו - השיטה השלישית:** בני יהושע נשאו גיות בלבד * **סעיף ז - הראשונים שסברו שמדובר בחטא אחד * סעיף ח - הסבר שיטות הראשונים * סעיף ט - שיטת ר' תנחום הירושלמי ושיטת ראב"ש**

סעיף א - הקושיא

לעיל בפרק 10 הארכנו להביא ראיות לכך ש"הנשים הנכריות" להם נישאו ישראל בימי עזרא לא היו גיות אלא היו גיורות. אחת הראיות שהבאנו שם לכך היא מדברי רב פפא במסכת סנהדרין.

נזכיר שוב בקצרה את הראיה: בספר עזרא (י, יח) מובא שהיו מבני יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול שנשאו נשים נכריות: "וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות: מבני ישוע בן יוצדק ואחיו - מעשיה ואליעזר ויריב וגדליה. ויתנו ידם להוציא נשיהם, ואשמים איל צאן על אשמתם. ומבני אמר - חנני וזבדיה...". לעומת זאת מדברי רב פפא נראה שחטאם היה אחר, שהרי הוא מביא שאביהם יהושע חטא בכך שלא מחה בבניו על כך שנשאו "נשים שאינן הגונות לכהונה" (סנהדרין צג, ע"א).

לפי מהלכנו בפרק 10 הקושיא מתורצת בפשטות: הנשים הנכריות הן גיורות, ולכך כוונת רב פפא שאמר שבני יהושע נשאו נשים "שאינן הגונות לכהונה", שהרי הכהן אסור בגיורת.

בפרק שלפנינו נעסוק בקושיא זו כשלעצמה. כלומר, נתעלם מההוכחות שהבאנו בפרק 10, ונניח שיתכן ש"הנשים הנכריות" הנזכרות בעזרא הן גיות ממש. מעתה, יפתחו בפנינו שתי דרכים נוספות לתירוץ הקושיא הנ"ל.

סעיף ב - הדרכים השונות לפתרון הקושיא

כפי שנראה בהמשך פרק זה, יש שלש דרכים לתירוץ השאלה. נסכם אותן כעת בקצרה:

1. דרך ראשונה לתירוץ הקושיא: מדובר בשני חטאים שונים. בני יהושע נשאו גרושות וכדו' שאינן הגונות לכהנים, ובנוסף נשאו גויות. נביא שכך ביאר הרב מרדכי שנדורפי, וששו"ר שכך כנראה פירשו במנורת המאור לר"י אבוהב, ובצאינה וראינה, ובפירוש רבי אברהם בן שלמה, ושכן פירשו הרב אליעזר שלום הכהן ליוטעווסקי זצ"ל, והאדמו"ר מגור הפני מנחם.

אולם, מראשונים ואחרונים רבים מאוד עולה שאין כאן שני חטאים אלא חטא אחד, ולפיכך בהכרח שהם לא נוקטים כדרך הראשונה הנ"ל. לפי דעתם צ"ל שיש לצעוד באחת משתי הדרכים האחרות שנביא מיד.

2. דרך שניה לתירוץ הקושיא: הנשים הנכריות הנזכרות בספר עזרא הן גיורות. הכהן אסור בגיורת, ולכך כוונת רב פפא שאמר שבני יהושע נשאו נשים שאינם הגונות לכהונה. כך פירשתי לעיל פרק ס"ה, והבאתי שם ששו"ר שכך כתב בפירוש דעת סופרים, ושכ"כ הרב יחיאל מיכל שטרן, ושכן מצאתי בדברי הגאון רבי אהרן וירמש זצ"ל [ולדעתו כך יש לגרוס בדברי המנורת המאור הנ"ל (ואולי גם בדברי ר' אברהם בן שלמה ובלשון הצאינה וראינה), וכאן בפרק באות ה' נביא את דבריו במלואם]. נראה שכך גם יסברו כל המפרשים שהבאתי בפרק ס"ה שסברו שהנשים הנכריות הן גיורות.

3. דרך שלישית לתירוץ הקושיא: בני יהושע נשאו גויות, ומה שאמר רב פפא שהם נשאו נשים "שאינם הגונות לכהונה" הוא לשון נקיה וכדו' (הרב אברהם ריבלין, הגר"מ מאזוז שליט"א, ועוד).

נעבור כעת לעמוד באריכות על שלשת דרכי התירוץ הנ"ל, ונביא את דברי החכמים השונים שדנו בענין זה.

סעיף ג - השיטה הראשונה: שני חטאים ושתי תקופות

שני חטאים שונים: הדרך הראשונה שנציע לסתירה היא דרך הפתרון הפשוטה ביותר: בני יהושע חטאו בשני חטאים שונים. הם נשאו נשים שאינן הגונות לכהונה, כלומר שאינן מיוחסות [או גיורות], ובנוסף נשאו נשים גויות. את ההסבר הזה שמעתי לראשונה מידידי הרב מרדכי שנדורפי שליט"א [ידידי הרב עמנואל בן ארצי שליט"א הוסיף שלפי"ז מתבאר מדוע יהושע הכה"ג לא מחה בבניו על כך שלקחו נשים "שאינן הגונות לכהונה": מכיון שלא מדובר בגויות, אלא רק בנשים שאינן מיוחסות, הרי שאין איסור בדבר, ולכן בחר יהושע שלא למחות בבניו, בגלל טעמים חינוכיים וכדו'].

הקשיים בהצעה זו: בהמשך הפרק (אות ז') נביא את דברי הראשונים והמפרשים שקישרו כולם בין דברי הגמ' לבין המובא בפסוקים, ומדבריהם אלו עולה שמדובר בחטא אחד.

מדוע המפרשים לא רצו לומר שמדובר בשני חטאים שונים? לענ"ד הסיבה לכך פשוטה: בפסוקים לא נזכר ש"אוד מוצל מאש" קשור לנשים בעייתיות שנשאו בני יהושע. נראה לפיכך ברור שדרשת רב פפא נסמכת על הפסוקים המפורשים בהם נזכר שבני יהושע נשאו נשים נכריות¹. לפי"ז מדובר על חטא אחד.

שני חטאים ושתי תקופות: הר"מ שנדורפי הביא הוכחה לדבריו מדברי הגמ' הנ"ל (סנהדרין צג, ע"א), והוסיף שממנה נראה שלא זו בלבד שיש כאן שני חטאים שונים, אלא שהם גם אירעו בשתי תקופות שונות.

נסביר את דבריו: הצלתו של יהושע מכבשן האש, וחריכת בגדיו, נרמזו לפי רשב"י בפסוקים בזכריה (פרק ג, פס' א-ה, ונביא בסוגריים פירוש ע"פ רש"י): "ויראני (במראה הנבואה) את יהושע... והשטן עומד על ימינו לשטנו (=לקטרג על כך שבניו נשאו נשים שאינן הגונות). ויאמר ה' אל השטן: יגער ה' בך השטן (על שקיטרגת על יהושע)... הלא זה (יהושע) **אוד מוצל מאש** (=שניצל מן הכבשן, ומכאן שהוא צדיק ולכן אין לקטרג עליו). ויהושע היה לבוש בגדים צואים (=בגדים מלוכלכים, משום שבניו נשאו נשים שאינן הגונות) ועומד לפני המלאך. ויען (המלאך) ויאמר...: הסירו הבגדים הצואים מעליו [=בדילו בניו את נשותיהם וימחול לו (רש"י, וכ"כ רד"ק, מצו"ד)]. ויאמר אליו (אל יהושע): ראה העברתי מעליך עוונך והלבש אותך מחלצות (=בגדים נאים)... וישימו הצניף הטהור על ראשו וילבישוהו בגדים...". על כך אמר רב פפא שבני יהושע נשאו נשים שאינן הגונות לכהונה, ולכן נחרכו בגדיו של אביהם.

פסוקים אלו בספר זכריה נאמרו בשנה השנייה לדריוש (כך נראה מסדר הפרקים, ראה זכריה א, א; א, ז; ז, א). הרי שכבר אז הפרישו בני יהושע את נשותיהם הבעייתיות. לעומת זאת, נשיאת הנשים הנכריות [- גויות] נזכרת בפסוקים בתחילת עליית עזרא (עזרא י, יח), שעלה בשנה השביעית לארתחשסתא (עזרא ז, ז), שהוא דריוש השני (סדר עולם), כלומר כחמש שנים לאחר נבואת זכריה.

מעתה, מכיון שבשנת 2 לדריוש הפרישו בני יהושע את הנשים "שאינן הגונות לכהונה", לפיכך לא יתכן שלאחר 5 שנים מצא אותם עזרא עם אותן הנשים. בהכרח אם כן שמדובר בשתי פעמים שונות בהן חטאו בני יהושע, ולפיכך אין כל הכרח לחבר בין דברי הגמ' [העוסקת בחטאם הראשון, ומזכירה שהנשים היו כאלו ש"אינן הגונות לכהונה"] לבין הפסוקים [העוסקים בחטא השני, ובהם נזכרות "נשים נכריות"]. מעתה יש לתרץ בפשטות שבתחילה הם נשאו נשים "שאינן הגונות לכהונה", דהיינו גרושות וכדו', ופרשו מהם בשנת 2 למלך, ובהמשך, בשנת 7 למלך, הם נמצאו עם נשים נכריות-גויות (לענ"ד נוכל לומר לפי"ש שהיתה כאן הדרדרות הדרגתית: בתחילה, בימי זכריה, חטאו בני יהושע בחטא קל יחסית, ונשאו נשים "שאינן הגונות לכהונה", ולאחר מכן הם הסתבכו יותר ברשת היצר, עד שלבסוף נשאו גויות. בתחילה חיללו את כהונתם, ולבסוף חיללו את קדושת ישראל, שהם "ממלכת כהנים", ונישאו לגויות). עד כאן ההוכחה היפה של הר"מ שנדורפי². (אגב, מהגמ' שם

¹ יש להעיר כי לעיל פרק ס"ו הבאנו כמה רמזים מהפסוקים לכך שמדובר בחטא הקשור לנשים, ע"ש.

² קצת קשה: כיצד יתכן שזמן כה קצר לאחר שאביהם מחה בהם על נשיאת הנשים שאינן הגונות, שוב חטאו בני יהושע, והפעם בחטא חמור יותר, של נשיאת נשים גויות?! [ניתן לתרץ כך: יש מפרשים שסברו שיהושע נפטר בערך בשנת 4 לדריוש (ראה

עולה לכאורה שעוד מימי נבוכדנאצר היו בני יהושע נשואים לנשים "שאינם הגונות לכהונה", שהרי הגמ' שם מביאה שכבר בימי נבוכדנאצר הושלך יהושע אביהם לכבשן וניצל ומ"מ בגדיו נחרכו בגלל חטאם של בניו. אולם, לעיל פרק ס"ו הצענו שדברי רשב"י באים לבטא רעיון עמוק, עי"ש, ואינם בהכרח תיאור היסטורי-מציאותי, ולפי"ז אין הכרח שחטאם התרחש כבר בימי נבוכדנאצר. עוד נעיר בדרך אגב, שעל אף שבשנת 7 לדריוש הרחיק עזרא את הנשים הנכריות של בני יהושע, מ"מ בנחמיה יג, ו, ושם כח, נזכר שבשנת 32 לדריוש מצא נחמיה בן-נין של יהושע שנשוי לבת סנבלט).

הדחיה לראיה: ראייתו של הר"מ שנדורפי נסמכת על כך שבני יהושע הפרישו את הנשים כבר בשנת 2 לדריוש, ולכן לא יתכן שבשנת 7 לדריוש מצא אותם עזרא עם אותן הנשים. לפיכך, מדובר בשתי הזדמנויות שונות בהן חטאו בני יהושע.

אולם לענ"ד יש מקום לדחות את ראייתו זו של הר"מ שנדורפי, שכן אין הכרח לומר שבני יהושע הפרישו את הנשים בשנת 2 לדריוש. מדוע? בנבואת זכריה מובא שיש ליהושע בגדים צואים ומלוכלכים, בגלל חטא בניו, ומיד בגדיו הצואים מוסרים והוא מולבש בבגדים ובצניף טהור. מדובר בתהליך שמתרחש תוך כדי מראה הנבואה, וכלל לא מסתבר שבאותו הרגע בניו גירשו מיד את נשותיהם. לפיכך, מסתבר יותר שזכריה רואה במראה הנבואה שבעתיד בני יהושע ירחיקו את נשותיהם. לענ"ד כך קצת משמע מדברי כמה מהמפרשים, וכך ראייתו שפירוש בפירוש דעת סופרים³, וכן עולה מדברי הראשונים שדבריהם יובאו בסעיף ז' (ססברו שבני יהושע חטאו בחטא אחד, של נשים נכריות), וכמה מהם כתבו כן במפורש (כגון ר' דוד הנגיד, ומדרש עזרא, עי"ש).

במה שהבאנו להלן את ט' בהערה על דברי ר' תנחום). לפי"ז ניתן לומר שמחאת אביהם הועילה רק כל עוד הוא היה בחיים, וכע"ז ראייתו שביאר הר"מ שנדורפי] יש מקום להקשות עוד: כאשר עזרא הגיע לא"י, בשנת שבע לדריוש, והפריש את בני יהושע מנשותיהם הנכריות, מסתבר שלא היה מדובר רק בנשואים טריים, אלא גם בכאלו שנישאו כמה שנים לפני כן, כלומר בסביבות השנה השניה לדריוש - התקופה בה ניבא זכריה על הבגדים הצואים של יהושע [אמנם אין הכרח בדברינו אלו, ולכן אין זו קושיא מוכרחת].

³ כתב בפירוש 'דעת סופרים' לזכריה (ג, ג-ד): "זכריה ראה בנבואתו כי... שני הדברים ניתנו לשינוי וגם נשתנו: במשך הזמן הוכנו בגדים מתאימים, והנשים הבלתי מתאימות הופרשו מן הקהל... נצטוו המלאכים לעורר יוזמה בארץ להסרת הפגם מבני יהושע, והשלוחים לכך היו עזרא ונחמיה שפעלו לא רק לטהר את משפחת הכהנים אלא לטהר את העם בכלל... ניתנה המחשבה החזקה בלב עזרא ונחמיה לפעול להפרשת הנשים הבלתי ראויות, ולאנשים ניתן הכח להתגבר על רגשי הקשר המשפחתי לנשים אלו". אעיר כי בפסוקים לא נאמר שהסירו מיהושע את בגדיו הצואים, וראה גם רש"י זכריה ג, ה, "ביקשתי רחמים", ובמצו"ד "כשיוסר העוון יגולה הזכות" (ויתכן לפרש שכוונתו שזכריה התפלל שאם בניו יסירו את הנשים אז יזכה יהושע לצניף טהור וכו'), ומיד זכה יהושע לכך, כי ידעו שבעתיד בניו יפרישו את נשותיהם). שו"ר מה שכתב בספר מלמד התלמידים (פרשת בהעלותך, לרבי יעקב ב"ר אבא מרי אנטולי, שחי לפני כ-800 שנה, והיה חתנו של ר"ש אבן תיבון): "ויראני את יהושע הכהן הגדול עומד לפני מלאך י"י והשטן עומד על ימינו לשתנו לפי שהיה לו חסרון מדות שלא מיחה בבניו שנשאו נשים... כאשר קנה השם הטוב בהשיאו בניו נשים הגונות נאמר עליו וישימו הצניף הטהור על ראשו וילבישוהו בגדים...". מדבריו משמע שהנביא רואה את מה שיקרה בעתיד כאשר ישאו בניו נשים הגונות.

מפרשים שסברו שמדובר בשני חטאים שונים: שו"ר שהר"מ שנדורפי כיוון לדברי האדמו"ר הפני מנחם מגור (ספר 'שולי הגליון' – ש"ס ח"ג' על סנהדרין צג ע"א), וזו לשונו (המובא בסוגריים עגולות הוא תוספת שלי): "מלמד שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהם – ...⁴ נראה לי כי כאן (בגמ') לא איתא 'שאינן ראיות' (כלומר, לא נאמר "שאינן ראיות לכהונה" שמשמעותו שיש בעיה הלכתית בלקיחתן) אלא 'הגונות' (כלומר, נאמר "שאינן הגונות לכהונה", שמשמעותו שיש בזה רק פגם מצד מעלת הכהונה), ועל בניו איתמר (בעזרא י, יח) שהיו מצאצאיו לוקחים נשים נכריות (זה ודאי איסור ממש), ושם יש לומר שמיחה בהן [וע' רד"ק זכריה ג, ג], עד כאן. הרי שלפי פירושו היו כאן שני חטאים שונים. חטא אחד של נשים "שאינן הגונות", שבזה לא מחה יהושע, וחטא נוסף של נשים נכריות, ובזה יתכן שיהושע מחה.

עוד מצאתי שהרב אליעזר שלום ליוטעווסקי זצ"ל כתב שכוונת רב פפא היא לנשים שאינן מיוחסות, עד כאן.⁵ בפסוקים מובא שבני ישראל נשאו "נשים נכריות", ושכך עשו גם בני יהושע, ולכן קשה לומר שבפסוקים מדובר על נשים שאינן מיוחסות. מעתה עולה שלדעת הרב ליוטעווסקי מדובר בשני חטאים שונים.⁶

אחר החיפוש מצאתי שכך נראה גם מדברי שלשה מפרשים קדמונים - מנורת המאור, צאינה וראינה, וראב"ש - שכתבו שלשתם שבני יהושע נשאו נשים "גרושות", ולפי"ז נראה שלשיטתם מדובר בחטא נוסף על חטא נשיאת ה"נשים הנכריות" הנזכרת בפסוק. נביא כעת את לשונם.

במנורת המאור לר"י אבוהב הראשון (נרא כלל ב ח"ג פרק ה (כג)) הביא את לשון הגמ' בסנהדרין: "ומאי טעמא איענוש? אמר רב פפא משום דהוּו בניו נסבין גרושות (!) ולא מיחה בהון... שהיו בניו נושאים לנשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בהן". נראה שכך גרס בחז"ל "גרושות". [ואולם, להלן אות ה' נביא את דברי הג"ר אהרן וירמש, שכפי הנראה סבר שיש לתקן את הגרסא במנורת המאור, ושיערנו שם שלפי דרכו יתכן שהגרסא המשובשת במנורת המאור התגלגלה לר' אברהם בן שלמה ולצאינה וראינה המובאים כאן בהמשך].

בפירוש רבי אברהם בן שלמה נכתב כך (תודתי לפרופ' אליעזר שלוסברג שעובד על ההדרת הפירוש לראשונה, ובטובו נתן לי לעיין בעבודתו): "אמרו חכמינו ז"ל: מאי טעמא איחריך תכלת יהושע בן יהוצדק? משום בנהי שנשאו

⁴ בתחילה הציע הפני מנחם כיוון אחר [עליו נעמוד בהמשך המאמר], אמנם מיד פונה האדמו"ר לדרך אחרת, שאותה ציטטנו בגוף המאמר, וכותב שהיא נראית לו יותר.

⁵ הרב אליעזר שלום ליוטעווסקי (תרס-תרצא) שימש כדיין ומו"ץ בעיר לודז' במשך נ"ו שנים. דבריו הובאו בספר שמעתי מרבי, הפטרת בהעלותך, ח"ב עמ' נ. הרב ליוטעווסקי דרש שמה שהשטן עמד "על ימינו" של יהושע "לשטנו" הכוונה שלא השטין על יהושע על חטאיו, שהם מצד שמאלו, אלא השטין על מעשיו הטובים, שהן ב'ימין' של יהושע, "שלצדיק כזה נחשב חטא קטן כחטא גדול, שהקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה... שלא מחה בבניו שיקחו נשים ראיות לכהונה, מיוחסות (תרגום יונתן), כמאמרם (סנהדרין צג ע"א) שלקחו נשים נכריות לכהונה שאינן מיוחסות".

⁶ אמנם לשונו היא "כמאמרם (סנהדרין צג ע"א) שלקחו נשים נכריות לכהונה (!) שאינן מיוחסות". לפיכך ניתן לדחוק ולומר שלדעתו ישראל נשאו נכריות ממש, אך מה שנאמר בפסוקים שבני יהושע נשאו גם הם נכריות הכוונה בפסוק היא ל'נכריות לכהונה', ומ"מ זהו דוחק גדול לומר כך.

נשים מגורשות [כך גם כתב ראב"ש בהמשך: "ונאמר בדרש שנשאו בני יהושע נשים גרושות"] ולא מיחה בהן... ויהיה על זה הפירוש 'והשטן עומד על ימינו לשטנו' הם אחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה (שני נביאי השקר) שהשטינו עליו למלך להשליכו עמהם שמא ינצלו בזכותו, ולא הועילו... (בהמשך הפרק נביא את דבריו בשלימותם).

ב'צאינה וראינה' (הפטרת בהעלותך, חובר בשנת ה'ש"נ ע"י ר' יעקב בן יצחק אשכנזי, וכאן הובא ע"פ התרגום לעברית שערך הרב הרשקוביץ, במהד' בני ברק תשל"ה) הביא את דברי הגמ' סנהדרין על השלכת יהושע לכבשן האש, וכתב: "ובאמת חטא יהושע בזה שבגדיו נשרפו מפני שהרשה לבניו לקחת גרושות שהנה אסורות לכהנים (!). ויהושע היה לבוש בגדים צואים כלומר שהיה עליו העבירה שבניו לקחו גרושות (!) והוא לא מנע מהם. ואז אמר המלאך למלאכים האחרים שעמדו על ידו: הוציאו את הבגדים המלוכלכים מעליו, כלומר תראו שבניו יגרשו את גרושתיהם (!) שיש להם לנשים, ואז ימחול לו הקב"ה את חטאו". [ואמנם לפני הבאת דברי הגמ' כתב בצאינה וראינה: "והשטן עומד לימינו לקטרג עליו, והיות שבניו לקחו נשים מאומות העולם", ולכאורה זה שלא כדבריו הנ"ל?! וצ"ל שכאן העתיק ממפרש אחד, ושם העתיק ממפרש אחר].

סעיף ד - חטא אחד ושתי אפשרויות ביאור

הבאנו עד כאן את השיטה הראשונה הסוברת שבני יהושע חטאו בשני חטאים. אולם, כפי שנביא להלן (אות ז') רבים רבים מהראשונים ומהאחרונים נקטו שמדובר באותו החטא, ולפי שיטתם שוב חוזרת הסתירה שבין הפסוקים המביאים שבני יהושע חטאו בנכריות לבין הגמ' המביאה שהם חטאו בנשים שאינן הגונות לכהונה. לפי דעתם יש לצעוד באחת משתי הדרכים הבאות: האחת - לומר שהנשים הנכריות הנזכרות בספר עזרא אינן 'גויות' אלא הן "נשים שאינם הגונות לכהונה". על דרך זו נרחיב בסעיף ה'. השניה - לומר שכאשר רב פפא אמר "נשים שאינן הגונות לכהונה" כוונתו היא לגויות. על דרך זו נרחיב בסעיף ו'.

סעיף ה - השיטה השנייה: בני יהושע נשאו גיורות בלבד

השיטה השנייה: בפרק ס"ה הבאנו ראיות לכך שהנשים הנכריות הנזכרות בספר עזרא אינן גויות. לפי זה תירצנו שם את הקושיא בה אנו עוסקים בפרק זה: הנשים הנכריות הן גיורות, והכהן אסור בגיורת, ולכך כוונת רב פפא שאמר שבני יהושע נשאו נשים שאינם הגונות לכהונה⁷. הבאנו שם שש"ר שכך כתב בפירוש דעת סופרים, ושכ"כ הרב יחיאל מיכל שטרן, וכ"כ הגר"מ מאזוז, ושכן מצאתי בדברי הגאון רבי אהרן ווירמש זצ"ל (חי בשנים תקיד-תקצו). למד אצל השאגת אריה, ולאחר פטירתו שימש תחתיו כראש הישיבה בעיר מץ. שימש גם כרב הראשי בעיר זו. על המחבר ועל ספרו ראה במאמרו של ר"ש שפיגל, בירושטנו, ח"ג, עמ' רסט-שט).

⁷ לפי דרך זו נוכל להסביר מה המקור לדברי רב פפא: בני יהושע נשאו נכריות (כנזכר בעזרא י', יח), ורב פפא הבין שנכריות הן גיורות (בגלל הראיות שהבאנו לעיל פרק ס"ה).

נראה לומר שכך גם יסברו כל המפרשים שהבאתי בפרק ס"ה שסברו שהנשים הנכריות הן גירות (הלא הם: משנת רבי אליעזר, מדרש הביאור, הרב קאפח שהביא לזה ראייה מהרס"ג ומהרמב"ם, דורות ראשונים, יערות דבש, הרב דוד צבי ביימיל שדבריו הובאו אצל המהרש"ם שלא דחה אותם, דעת סופרים, משבצות זהב לרב וייס, הרב הרשמן, הרב שטרנבוך, אחד הפירושים ברב יואל שוורץ, אחד מהפירושים ברנת יצחק, ואולי כך סבר חובות הלבבות, ונראה שכן עולה מספר הקבלה לראב"ד שדבריו הובאו בספר יחסין). [לעומתם, המפרשים שנקטו שהנשים הנכריות הן גויות, אותם הבאנו לעיל פרק ס"ה (סעיף ג, אות טו, הלא הם: מאירי, רמ"ד ואלי, וכך מסתבר יותר להסביר בדעת החכמים הבאים, אף שאין בזה הכרח: ר"י סקילי, רלב"ג, אברבנאל, יפה תואר, המלאך רפאל בירדוגו, המקנה, יפה ללב, עלי תמר, מדרש שמואל, ב"ח, מלבי"ם) יסברו כשיטה הראשונה שהובאה כאן, או כשיטה השלישית שתובא בהמשך].

נביא כעת את דברי הרב ווירמש בשלימותם, כיון שיש בהם תוספת חשובה:
"ושים נשים שאינן הגונות לכהונה נראה שהיינו נכריות כמו שכתוב בעזרא, וקמ"ל בלשון זה שנתגיירו ומכל מקום הן פסולות לכהונה. ובחיבור אשכנז נדפס גרושת וצ"ל גירות", עכ"ד (ספר ק"ן טהור, והוא חלק ז' מסדרת ספריו 'מאורי אור', דף יט מדפי הספר, על סנהדרין צג, ע"א).
כמדומה שכוונתו בסיום דבריו היא שיש חיבור אשכנזי בו מובא ש"נשים שאינן הגונות לכהונה" הם "גרושות", ועל זה כתב המאורי אור שהגרסא הנכונה היא "גירות" ולא "גרושות" (על יחסו של בעל המאורי אור להגהות ולכתבי יד ראה ירושתנו ח"ג עמ' רפד-רפו, ושם הערה 57).
לא מצאתי מהו "חיבור אשכנז" אותו הוא מזכיר, ונראה לענ"ד שהכוונה לתרגום ליידיש של ספר מנורת המאור המובא לעיל, ויתכן שגרסת מנורת המאור נתגלגלה אל הראב"ש ואל הצאינה וראינה [הובאו כולם בסעיף הקודם]⁸.
הרי לנו שלפי הגהתו של הרב ווירמש יתכן ששלשת המקורות הנ"ל, שהובאו לעיל כראיה לשיטה הראשונה [של ר"מ שנדורפי], נקטו באמת כשיטה השנייה.

סעיף ו - השיטה השלישית: בני יהושע נשאו גויות בלבד

דרך שלישית לפתרון הקושיא גורסת כי בני יהושע נשאו 'נכריות'-גויות, ולכך גם כוונת הגמ' שאמרה שהם נשאו "נשים שאינן הגונות לכהונה".

⁸ מדובר בהכרח על חיבור שנכתב לפני שנת תקפ"ג, שהרי החידושים הנ"ל בספר ק"ן טהור נכתבו בין שנת תקפ"ג לתמוז תקפ"ה (כפי שנראה מהפרטים שהביא מ' קטן, ארשת ח"ב, עמ' 192, הערה 4). לעיל הבאנו שבמנורת המאור ובפירוש ראב"ש כתבו 'גרושות', אולם שניהם לא היו מאשכנז, ולכן לא אליהם כוונת המאורי אור. מסרו לי שיתכן שכוונתו לתרגום ליידיש של מנורת המאור (יש כמה מהדורות מתורגמות ליידיש, כגון בשנת תפ"ב), ושיתכן שהכוונה למובא בצאינה וראינה להפטר בהעלותך (יובא להלן), ושמתבר יותר שכוונתו למנורת המאור שהרי שם נזכר 'גרושות' רק פעם אחת, ולכן בזה קל לשנות את הגרסא (משא"כ בצאינה וראינה, שם נזכר תיבת 'גרושות' כמה פעמים). לענ"ד יש סיבה נוספת מדוע מסתבר שהכוונה למנורת המאור בתרגומו ליידיש: נחלקו החוקרים מתי חי ר"י אבוהב הראשון, מחבר מנורת המאור, וככל הנראה הוכח שחי באיזור שנת ה'פ – 1320. כבר בחיי המחבר הועתק הספר והיה נפוץ בכתבי יד, ואף נתחבר עליו פירוש מאת ר' יוסף בן חלת, כנראה במאה ה-14. נמצאו בימינו כתבי יד תימניים של מנורת המאור מן המאה ה-14 (כל הנ"ל ע"פ המבוא הנרחב למנורת המאור מהד' ר' אדם בן נון, עמ' 98-100, 105-111). יתכן לפיכך שכך הגיע החיבור לידי הראב"ש, שחי סביב שנת ה'ק"פ – 1420, וכנראה היה חכם תימני [ולכל הדעות הכיר את הספרות שהיתה בתימן].

נראה שבדרך זו פסעו הגרי"ד סולוביצ'יק מבוסטון, ובעל שבט הלוי⁹. מדוע אם כן נקט רב פפא בלשון "שאינן הגונות לכהונה"? יש שביארו שהלשון בגמ' היא לשון נקיה (הרב אברהם ריבלין, ספר גחלי אש, הגר"מ מאזוז שליט"א, ספר ציון חמדת¹⁰). יש מי שהציע שהכוונה היא שגויות אינן הגונות לכהונה גם אם יתגירו (ספר כל ישראל¹¹). יש מי שביאר שבזה שבני יהושע נשאו גויות הם חיללו את כהונתם (ספר אבני שי לרב יצחק אלבוים, הפטרת בהעלותך, ע"ש שהסביר מדוע הם מפסידים את כהונתם).

סעיף ז - הראשונים שסברו שמדובר בחטא אחד

כמה וכמה ראשונים ומפרשים חיברו את דברי חז"ל על ה"נשים שאינן הגונות לכהונה" עם הפסוקים בעזרא העוסקים בנשיאת "נשים נכריות", והרי שלשיטתם לא מדובר בשני חטאים שונים אלא בחטא אחד.

נביא כעת את דבריהם, ובסעיף הבא נדון האם הם סוברים כשיטה השניה או כשיטה השלישית. מובא במשנת רבי אליעזר (פרשה יח, עמ' 328): "ויהושע היה לבוש בגדים צואים... אלו בניו שנשאו נשים נכריות, שנאמר (עזרא י, יח) 'וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יהוצדק'..."

כתב ר"י אלנקאווה (מנורת המאור, פרק י, נישואי אשה מהד' חדשה עמ' 348): "וגרסינן במדרש תהילים... והנושא את הגויה מטנף קדושתו באומות העולם, שנאמר 'ויהושע היה לבוש בגדים צואים', אלו בניו שנשאו נשים נכריות, דכתיב 'וימצא מן הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יהוצדק'..." (המהדיר העיר שאינו במדרשים שלפנינו, אך כך נמצא באחד ממדרשי תימן. לענ"ד נראה שר"י אלנקווה הביא כאן מתוך המשנת רבי אליעזר, כפי שנהג במקרים נוספים).

⁹ בשיעורי הגרי"ד סולוביצ'יק מבוסטון (בספר 'שיעורי הגרי"ד' – עבודת יוה"כ מהד' תשס"ה עמ' לא): "שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה... כלומר הבנים של יהושע נשאו נשים נכריות (עיין עזרא י, יח, וברד"ק זכריה ג, ג)". ב'דרשות ושיחות שבט הלוי תשנ"ט' (עמ' קכט, שם הובאה דרשתו ממוצ"ש מקץ תשנט): "והשטן עומד על ימינו לטשטן – לקטרג עליו כדרשת חז"ל עה"פ 'ויהושע היה לבוש בגדים צואים' שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה. היינו נשים נכריות, כמו שנאמר (עזרא י, יח) 'וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע'..." (וכך גם בדרשתו שב'מענינות הלוי' גליון תקמ"ט: "שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה, וכידוע הכוונה לנשים נכריות, כדכתיב בעזרא י, יח"). ראה גם שו"ת המב"ט (חלק שלישי סי' ר"ד ע"ד ע"ד ע"ד): "ויהושע בן יהוצדק כה"ג שנאמר עליו שהיה לבוש בגדים צואים... שבניו נשאו נשים נכריות או פסולות לכהונה כמו שתרגם יונתן בן עוזיאל 'נשיין דלא כשרו לכהונתא'..."

¹⁰ הרב ריבלין שליט"א בספרו עיוני הפטרה (ריש הפטרת בהעלותך), וכ"כ בספר גחלי אש (לר' אריה שרף נ"י, הפטרת בהעלותך), וכ"כ הגר"מ מאזוז שליט"א (באור תורה, ניסן תשס"ה, עמ' תרלב, אך ראה בדבריו לעיל פרק סה, ג, יג, שם סבר שהנכריות שנשאו בני יהושע הן גירות) וכ"כ בספר ציון חמדת (לרב כהן שליט"א, רבה של אור יהודה, עמ' 136, בשם "המפרשים").

¹¹ ספר כל ישראל (לרב שמואל הבר שליט"א, סנהדרין צג, ע"א, ד"ה נשים שאינן הגונות לכהונה) - יש לעיין מי הם שאינן הגונות? ורש"י עה"פ כתב דהם היו מאלה שנשאו נשים נכריות כמפורש בעזרא י, יח. וצ"ע, דאם כן אינן הגונות כלל גם לישראל ולא דווקא לכהונה, ועוד אין זה 'אינן הגונות' בלבד אלא אסורות ממש! ואולי הכוונה שאינן הגונות לכהונה לעולם אפילו לאחר גירותן".

רש"י זכריה ג, א, כתב שהשטן השטין על יהושע בגלל בניו, כדברי חז"ל, אך כתב שם שחטאם של בניו היה "שהיו בניו נושאים נשים נכריות" (וכן הלשון במצו"ד שם, ובמצו"ד לפס' ג), ולא כתב "שאינן הגונות לכהונה". בנוסף, הרי בפס' ג הביא רש"י את דברי התרגום "שנשאו להם נשים שלא כשרות לכהונה", ולכאורה זו סתירה בתוך דבריו, ולכן נראה לומר שלדעת רש"י דברי חז"ל ופשט הפסוקים כוונתם לדבר אחד. זאת ועוד, הרי רש"י בפס' א' הביא את דרשת חז"ל, והוסיף "כמו שכתוב בספר עזרא 'וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני יהושע בן יוצדק'..."

בדברי הרד"ק (זכריה ג, ג, וכן ברד"ל בביאורו על פרד"א לג הערה צה) הדברים מפורשים יותר, שהרי כתב: "זה משל על בניו שנשאו נשים נכריות, וכן תרגם יונתן ויהושע הווי ליה בניו דנסבין להון נשין דלא כשרן לכהונתא", וכן אמרו רז"ל כי על עוון שהיו בניו נושאים נשים שאינם הגונות לכהונה... שהיו בניו נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה ולא מיחה בידם, וכן כתוב בעזרא 'וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק ואחיו'...". הרי שלדבריו הנשים ה"נכריות" הן הנשים "שאינם הגונות לכהונה", והן הנשים שתוארו בעזרא פרק י' כנשים "נכריות" (ראה גם רד"ק מלאכי ב, יב).

כך גם עולה מפירוש ר"י קרא (זכריה ג, ג, בגירסא המתוקנת המופיעה במקראות גדולות הכתר): "בגדים צואים אלו הנשים הנכריות שלקחו בניו, וכן עזרא הוא אומר 'והושיבו נשים נכריות' (נראה שכוונת ר"י קרא לעזרא י, יח 'וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע', ונראה לענ"ד שיש לגרוס 'הושיבו'). והלבש אותך מחלצות – שיקחו נשים הראויות להם, ויסירו נשים נכריות, בדבר הזה אני מעביר מעליהם עוונם".

ב'מדרש רבי דוד הנגיד', נכדו של הרמב"ם (פרשת וישב, מהד' תשכד עמ' קעא), מובא: "ואמרו רז"ל יהושע לא נתקלקלו בגדיו אלא משום שהתחתנו בניו בנשים נכריות שאינן הגונות לכהונה, והוא לא עכב בעדם ולא מנעם, כמו שכתוב 'וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק ואחיו'... ומה שאמר 'הסירו הבגדים הצואים מעליו' בישרו שבניו עשו תשובה והוציאו אלו הנשים הנכריות והרחיקון וביקשו מאלהים ית' סליחה על מה שקדמו לעשות מן החטא, והקריבו לו קרבנות שיכפר להם על אשמתם, כמו שכתוב 'ויתנו ידם להוציא נשיהם' (פסוק זה הוא בעזרא י, יט, והוא מדבר על הרחקת הנשים ה"נכריות" בימי עזרא) (מכיון שנבואת זכריה היתה לפני עליית עזרא צ"ל שכוונת ר"ד הנגיד היא שבישרו על העתיד)...".

כך גם במדרש עזרא (לר"ש מסנות, לעזרא י, יח): "וימצא מבני הכהנים וגו' (אשר הושיבו נשים נכריות) מבני ישוע בן יוצדק וגו' – הדא הוא דכתיב 'ויהושע היה לבוש בגדים צואים וגו', וכי דרכו של יהושע ללבוש בגדים צואים? אלא שהיו בניו נושאים לנשים שאינם הגונות לכהונה ולא מיחה בהם, ולפיכך נענש, ואעפ"כ חזר ואמר 'הסירו הבגדים הצואים מעליו' ואמר התרגום 'אמרו ליה דיפיק נשין דלא כשרן לכהונתא מביתה' וכן עשה שנאמר 'ויתנו ידם להוציא נשיהם' (עזרא י, יט, ושם הרי מדובר על הפרשת הנשים ה"נכריות" בימי עזרא) שהסכימו להוציאם בתחילה" [ובהמשך, בפס' יט, כתב במדרש עזרא שהחטא בימי עזרא היה של "הבועל ארמית", ומכאן שכוונתו בפס' יח היא שדברי חז"ל הם סניגוריה. אמנם לפי מהלכנו ניתן לומר שכיון שגירון היה בעייתי לכן היהודים שלקחו אותן נחשבים כבועלי ארמית].

בספר מלמד התלמידים סוף פרשת תולדות (לרבי יעקב ב"ר אבא מרי אנטולי, שחי לפני כ-800 שנה והיה חתנו של ר"ש אבן תיבון): "יהושע הכהן כשנשא בניו נשים נכריות", ובפרשת בהעלותך כתב: "והשטן עומד על ימינו לשטנו לפי שהיה לו חסרון מדות שלא מיחה בבניו שנשא נשים נכריות, כמו שכתוב בעזרא 'וימצאו מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע יהוצדק' וגו', וזהו שתרגם יונתן ויהושע היה לבוש בגדים צואים וגומר 'ויהושע הווי ליה בנין דנסיבין להון נשין דלא כשרין לכהנתא'..."

ב'פירוש על עזרא ונחמיה לר' סעדיה' (על עזרא ב, ב, שמחברו הוא הרס"ג לדעת חלק מהחוקרים): "יהושע בן יהוצדק... למה נקרא 'ישוע'? על שם שנשא בניו נשים הפסולות לכהונה (והביא את התרגום שכתב כך)... וכתוב 'וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק...' [ניתן לפרש בכונתו שהיו לבני יהושע שני חטאים שונים, אך מסתבר יותר לומר שהוא נוקט כשיטת שאר הראשונים שמדובר באותו החטא].

ב'קהלת עם פירוש רבנו סעדיה גאון' מהדורת פרנקל (הוסיאטין תרס"ג, לקהלת ט, ח) מובא ש"יהושע היה לבוש בגדים צואים בעבור שלא מנע את בניו מלהתחתן בעמי הארץ". פירוש זה אינו מהרס"ג, ולא ברור מיהו מחברו (במבוא לפירוש הרס"ג על קהלת מהדורת הרב קאפח כתב הרב קאפח שכבר האריכו חוקרים רבים שמה שהדפיס פרנקל אינו מהרס"ג, ויש חוקר שטען שהמחבר הוא קראי, אך הרב קאפח דחה זאת וכתב שלדעתו הוא פירוש של מפרש רבני ששילב בדבריו את דברי הרס"ג או הראב"ע).

כתב האלשיך (זכריה ג, א): "השטן עומד על ימינו לשטנו - מלמד חובה, שהוא כמו שאמרו רז"ל שלא מיחה בבניו שלא היו הגונים שהושיבו נשים נכריות". הרי שהביא את דברי חז"ל וכתב שמדובר ב'נכריות'.

כך נראה גם מלשון המלבי"ם: "פירשו חז"ל שזה היה מפני שבניו נשא נשים נכריות... שנזכר בנחמיה שנמצא מבני אלישיב [מבני יהושע] שנשא נכריות...". הרי שהמלבי"ם הביא את דברי חז"ל אך לא כתב "נשים שאינם הגונות לכהונה" אלא כתב את לשון הפסוקים "נשים נכריות".

כך גם בפירוש ר' שלום שבזי (על הפטרת בהעלותך, נדפס מכת"י בתוך ספר 'תורה קדומה' שיצא לאור ע"י יואב פנחס הלוי): "בגדים צואים – שנשא בניו נשים נכריות 'ישוע בן יוצדק ואחיו' (כוונתו לפסוק בעזרא י, יח: 'וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות, מבני ישוע בן יוצדק ואחיו'). ובזוהר פירש צואים דא גלימא דלית בה ציצית ואלבשוה גלימא דבה ציצית, וכתוב בעזרא 'וימצאו מבני הכהנים אשר הושיבו נכריות ישוע בן יוצדק ואחיו'".

כך עולה גם מדברי היעב"ץ, שהרי בסנהדרין (צג, ע"א) מובא שבניו של יהושע היו "נושאים נשים שאינן הגונות לכהונה", ובהגהות היעב"ץ שם כתב שדברי חז"ל מכוונים לנאמר בסוף נחמיה או לנאמר בעזרא י, יח, שם נזכר שבני יהושע נשא נשים "נכריות"¹².

¹² זו לשון היעב"ץ: "נראה בעיני בני בן בנו, דור חמישי היו, ככתוב בסוף ספר נחמיה 'ומבני יודע בן אלישיב' וכו' (חתן לסנבלט החורוני), והוא (-אלישיב) היה בן יויקים בן יהושע... ובימי יהושע כה"ג נתחתן יודע לסנבלט, לפיכך נענש (יהושע).

כתב במקור חיים לר' חיים הכהן מארם צובא (או"ח סי' ב, ג, ושוב כתב כך בס' רעה, יא, וכן בס' שה, א):
"שאמרו חז"ל בפסוק ויהושע היה לבוש בגדים צואים וכי כה"ג היה לבוש בגדים צואים?! אלא שנשאו
בניו נשים נכריות, וכן איתא בגמ' מאי טעמא נענש? לפי שבניו נשאו נשים נכריות" [ומשמע קצת שגרס כך
בלשון חז"ל].

מובא בסידורו של שבת (אור יום שבת, שורש השישי, ענף ב, אות יד) "חטא יהושע היה מה שלא מיחה בבניו
שנשאו נשים נכריות כמו שכתוב בתרגום שם" (הרי שכך הבין את התרגום)

בנוסף לכל המקורות הללו שהבאנו, מצאנו עוד רבים מהראשונים ומהאחרונים שכתבו שיהושע נענש
משום שבניו נשאו נשים "נכריות" [ולא ביארו את דבריהם, ולא ציינו לפסוקים בספר עזרא], ונביא את
החשובים שבהם: פירוש רבי יהודה החסיד (להפטר בהעלותך, הובא בחומש אוצר הראשונים, ושור"ר שכך מובא
בפירושי התורה לר' יהודה החסיד' סוף בהעלותך), בעל הרוקח (הובאו דבריו בנחל קדומים לחיד"א ויקרא כא, ט, אות ב),
וכן נראה מדברי הראב"ע¹³, וכ"כ רב חסדאי קרשקש (במאמרו 'מאמר בבטול עקרי דת הנוצרים' שנדפס מתורגם
באוצר ויכוחים אייזנשטיין עמ' 301), ר"ש מחעלא (בספר מרכבת המשנה על התורה, הפטרת בהעלותך), הריא"ף (ר'

אמנם כתוב בסוף ספר עזרא 'מבני ישוע בן יוצדק הושיבו נשים נכריות', ואין הכרע אם אותם (-שנזכרו בפס' זה) היו בניו
ממש (של יהושע), או הם בני יודע (שהיה נינו של יהושע) ובני בניו קרויים בנים...". גם במגדל עוז ליעב"ץ (חלק בית מידות
עלית היראה גנוז יא מהד' זכרון אהרן עמ' תקכז) כתב: "העברתי מעליך עוונך והלבש אותך מחלצות, ופירשו ז"ל שעוון
שהיה לו הוא שנשאו בניו נשים נכריות", וכך גם כתב היעב"ץ בספרו הקשורים ליעקב (דרוש תפילת ישרים, עמ' קמ). [אעיר,
בדרך אגב, שמה שכתב היעב"ץ בהגהותיו הנ"ל שבנו של יודע נשא את בת סנבלט, הרי כך מפורש בפסוק: 'ומבני יודע בן
אלישיב הכה"ג חתן לסנבלט" (נחמיה יג, כח). אולם, ב'יוחסין' מאמר שישי (עמ' 242 במהדורת פיליפוסקי ה'תרי"ז) הציע
שמדובר בנכד של יודע, שהרי כתב: 'ידוע הכהן הגדול בן יונתן הכהן... ומנשה אחיו היה חתן לסנבלט או לאחריים
מהשומרונים...'. יונתן היה בנו של יודע בן אלישיב הכהן הגדול (נחמיה יב, יא), ומעתה יוצא שמנשה בן יונתן בן יודע הוא
זה שנשא את בת סנבלט. 'בני בנים הרי הם כבנים' ולכן גם נכדו של יודע נקרא 'מבני יודע'].

¹³ כתב הראב"ע (זכריה ג, ג): "יש אומרים כי הבגדים הצואים אחד מבני בניו היה חתן לסנבלט" [ובפירושו בע"פ מהראב"ע,
שמופיע במקראות גדולות הכתר: 'ויש מפרשים כי לא היה אלא עון שעשה בְּנוֹ, כי מצאנו שנשא בנו, שהיה כהן גדול, בתו של
סנבלט החרני"']. ועל כך מקשה הראב"ע: "וזה העוון אינו על יהושע, כי לא היה זה בימיו" [דברי הראב"ע הובאו בר' תנחום
הירושלמי, ובפירושו ר' אברהם בן שלמה, כפי שנציין להלן אות ט']. מסתבר שה"יש אומרים" שבראב"ע הם דברי חז"ל בגמ',
והרי שלדעת הראב"ע חז"ל הסיקו שבני יהושע נשאו נשים שאינם הגונות לכהונה מהפסוקים בנחמיה יג, כג-כח: "גַּם בְּיָמֵי
הָהֵם רָאִיתִי אֶת הַנְּהוּדִים הַשִּׁיבּוּ נָשִׁים אֲשֶׁר־הָיוּ עַמֻּנִיּוֹת מוֹאָבִיּוֹת... נְאֻשְׁבֵּיעַם בְּאַלְהֵיהֶם... הָלוֹא עַל אֵלֶּה תִּטָּא שְׁלֵמָה מְלֶךְ
יִשְׂרָאֵל... גַּם אוֹתוֹ הִקְטִיאוּ הַנְּשִׁים הַנְּכָרִיּוֹת. וְלָכֶם הִנְשָׁמֵעַ לַעֲשֹׂת אֶת כָּל-הַדְּבָרִים הַזֵּאת, לְמַעַל בְּאַלְהֵינוּ לְהַשִּׁיב נְשִׁים
נְכָרִיּוֹת. וּמִכֵּן יוֹדְעֵךְ כֵּן אֶלְיָשִׁיב הַגָּדוֹל חָתָן לְסַנְבַּלֵּט הַחַרְנִי". המלבי"ם (זכריה ג, ג) תירץ את קושיית הראב"ע וכתב:
"מה שתמה על זה הראב"ע שזה היה אחר מותו, אינו תימה, שמה שנזכר בנחמיה שנמצא מבני אלישיב [מבני יהושע] שנשאו
נכריות, פירושו שכבר נשאו מימים רבים קבלת חז"ל". הרי לנו שהראב"ע והמלבי"ם סברו שהמקור לדברי חז"ל הוא מהפס'
בנחמיה יג, על אף שהפסוקים בנחמיה שם עוסקים בנשים נכריות, ולא רק בנשים שאינם הגונות לכהונה [אין כאן ראייה
ניצחת, שהרי יתכן לומר שבפרק יג בנחמיה נזכר חטא של נשיאת נכריות, ואחר כך מובא שהיו מבני אלישיב שחטאו חטא קל
יותר ונישאו לגיורות. סנבלט היה שומרני (כך משמע מהפס' בנחמיה ג, לד, ושור"ר שכך כתב גם בדעת מקרא נחמיה ב, ושור"ר
שכ"כ ספר הקבלה' וספר יוחסין' מאמר שישי, וביוסיפון סוף פרק חמישי), והשומרונים היו 'גירי אריות', ואם כן יתכן שבנות
סנבלט לא נחשבו "נכריות" אלא "גיורות"].

יאשיהו פינטו, בספרו כסף מזוקק, פרשת בהעלותך, דרוש א, וכן שם פרשת מקץ דרוש א), הגאון המקובל ר' אליעזר נחמן פואה (תלמידו של הרמ"ע מפאנו, בספרו דרכי התשובה, פרק שישי, עמ' פא¹⁴), קדושת לוי (על אבות ה, ב, בסופה, מהד' תשי"ח ח"ג עמ' תמ), חתם סופר (דרשות ח"ג, דרשה לר"ה, דף יח טור ב, ומשם לחת"ס על הש"ס, שבת, לא, ע"א, בענין ציפית לישועה, ד"ה והנה מה שאמר שכולי עלמא, מהד' תשסו דף קג, תורת משה, בראשית ט, כו, תורת משה, בראשית כז, א), הגאון ר' אברהם פלאגי (פדה את אברהם, מערכת הצד"י, סוף אות א), החיד"א (כסא דוד, דרוש יב לשבת כלה). ספר צלח רכב (עמ' שפו), עין יוסף על המדרש (שיהש"ר ה, ד), ספר עבודת הצדקה (הפטרות בהעלותך, עמ' רנב, לר' צדקה חוצין, מרא דאתרא בבגדד לפני כ-280 שנה), האדמו"ר האמצעי מחב"ד (מאמרי אדמו"ר האמצעי, עמ' ריב), הבן איש חי (עוד יוסף חי, דרושים, פרשת תצוה), הג"ר חיים משאש (בספרו נשמת חיים, עמ' קכב), ר' צדוק מלובלין (ישראל קדושים ט, ס"ק טז, עמ' 129, ומחשבות חרוץ ח, ס"ק לג, ורסיסי לילה נז, ד), ועוד. בחלק מהמקורות הללו משמע שכך הם גרסו בדברי הגמ' [אך אין הכרח גמור לומר כך].

סעיף ח - הסבר שיטות הראשונים

הבאנו בסעיף הקודם את דברי הראשונים שסברו שמדובר בחטא אחד. האם הם סברו כשיטה השנייה שהנכריות הן גירות, או שמא הם סברו כשיטה השלישית ש"נשים שאינן הגונות לכהונה" הן גירות?

לענ"ד הלשון ברוב המקורות נוטה לשיטה השלישית¹⁵, אולם אין הכרע בדבר [ביחוד לאור העובדה שלעיל (פרק סה, סעיף ב, אות ז) הבאנו שהמושג "נכריות" פירושו לעיתים "זרות", ותו לא].

מאידך, הרי הקדום מבין המקורות שהבאנו בסעיף הקודם הוא ה'משנת רבי אליעזר', ובהמשך דבריו הרי מבואר שהנשים הנכריות הן שפחות (הובאו דבריו לעיל פרק סה, סעיף ג, אות ב). מעתה מוכרח שלשיטתו הנשים שנשאו בני יהושע אינן 'נכריות-גירות' אלא שפחות [שהתגיירו, לפחות באופן חלקי]¹⁶. הרי לנו שאין ללמוד בהכרח מנטית הלשון, וממילא כך ניתן לפרש גם את שאר המקורות שהובאו בסעיף הקודם.

סעיף ט - שיטת ר' תנחום הירושלמי ושיטת ראב"ש

¹⁴ אגב, שם במדור 'שינויי נוסחאות' אות לח הביא שבאחד מכתבי היד של הספר הנוסח הוא: "והוא לבוש בגדים צואים... על כי הניח לבניו לישא נשים נכריות, אם כי פחותות מבנות שלש שנים היו".

¹⁵ אעיר כי כדברי הראשונים הנ"ל כך כתבו גם המאירי והר"י אברבנאל (מאירי בחיבור התשובה, משיב נפש, מאמר א, פרק ג, ור"י אברבנאל זכריה ריש פרק ג, הקושיא הרביעית), וכבר הבאנו לעיל שהמאירי וכנראה גם האברבנאל סברו שהנכריות היו גירות (מאירי אבות א, א, ד"ה 'ועשו סייג', והר"י אברבנאל בפירושו למלכים א, ג, א, בביאור השאלה החמישית, ובביאור השאלה הרביעית, הובאו דבריהם לעיל פרק סה, סעיף ג, אות טו).

¹⁶ ניתן לדחות ולטעון שהמשנת רבי אליעזר ליקט מקורות שונים, שאינם תואמים בהכרח זה לזה, ומעתה דבריו בהמשך [שם הביא שהנכריות הן שפחות] אינם מוכיחים שדבריו כאן מכוונים לשפחות. אינני מכיר את צורת כתיבת מדרש זה, ולכן אינני יודע האם הדבר ניתן להיאמר.

בסעיף זה, שהוא נספח למאמר, נביא את דברי רבי אברהם בן שלמה בשלימותם, מפני שהם עדיין לא נדפסו מעולם. לשם הבנתם נביא גם את דברי ר' תנחום הירושלמי, ואת דברי הראב"ע.

כתב הראב"ע (זכריה ג, ג): "יש אומרים כי הבגדים הצואים אחד מבני בניו היה חתן לסנבלט"¹⁷, ועל כך מקשה הראב"ע: "וזה העוון אינו על יהושע, כי לא היה זה בימיו"¹⁸.

בפירושו של ר' תנחום הירושלמי (זכריה ג, א) נכתבו דברים דומים, ולפיכך יש מקום לשער שמדובר בעיבוד של דברי הראב"ע. זו היא לשון ר' תנחום: "ויש מי שאמר¹⁹ ש'בגדים צואים' רמז לעוונות, ולכן פירשם במילה 'עונך'. ואותם עונות היו לו מפני שהיה מזרעו חתן לסנבלט. ופשט הכתוב רחוק מזה, מפני שלא היה בימיו, ואיזה עוון יש לו על כך?²⁰ ... ואולם דבריו בדרך הדרש. ועל פיה (=על פי דרך הדרש) פירש התרגום בכתוב 'הווי ליה בנין דנסיבין להון נשים דלא כשרין לכהנתא'...".

¹⁷ מפרשים אלו (שדבריהם מובאים גם בר' תנחום, כפי שנביא בהמשך) הביאו ראיה לכך שבני יהושע נשאו גיות מהפסוקים בנחמיה פרק יג, וצ"ע מדוע הם לא הביאו ראיה מהמובא בעזרא י, יח (כפי שעשו ראשונים רבים, המובאים לעיל אות ז)? חשבתי על שני אפשרויות להסביר זאת: 1 – לדעתם בעזרא פרק י' מדובר בנכריות-גיות שאסורות לכל [ולא רק לכהנים], ולכן לא על זה דיברה הגמ' שהביאה שהנשים "לא היו הגונות לכהונה". לעומת זאת, בנחמיה פרק יג מדובר על בת סנבלט, שהיה מהשומרונים שעברו גיור בעייתו, ולכן בתו מותרת לכל ישראל אך אינה ראויה לכהונה. 2 – מפרשים אלו הבינו שהחטא עליו מדברת הגמ' הוא החטא הנזכר בעזרא פרק י', ושרב פפא הבין שהנכריות הן גיורות, ולכן אמר "שאינן הגונות לכהונה". כדי להדגיש שמדובר בגיורות, לכן הביאו המפרשים דוקא את הפסוק מנחמיה יג, כי בו מוכח שבני יהושע נשאו גיורות (שהרי סנבלט הוא שומרוני).

¹⁸ נראה לפרש כך: אחד מצאצאיו של יהושע היה חתן של סנבלט, כמובא בנחמיה יג, כח. אולם, מדובר שם בשנת 32 לארתחשסתא, כלומר 30 שנה אחרי נבואת זכריה על עוונות של יהושע, נבואה שניתנה בשנת 2 לדריוש (שהוא ארתחשסתא, לפי חז"ל). לכן מקשה הראב"ע: חטא זה "לא היה בימיו" של יהושע, ולכן "איזה עוון יש לו" ליהושע "על כך" שאירע כזה חטא 30 שנה אחרי נבואה זו?! [אגב, משמע קצת מלשונו שלדעתו יהושע נפטר מעט לאחר נבואת זכריה (ולחלן נביא שכן עולה מדברי הראב"ע)]. כך אכן סבר הר"י אברבנאל (זכריה, ריש פרק ג, הקושיא החמישית, וכן בתחילת פירושו לפרק שם) שכתב שיהושע נפטר לפני עליית עזרא, וביסס זאת על כך שיהושע לא נזכר בתנ"ך לא בחנוכת המקדש וגם לא לאחר שעזרא עלה. לעומת זאת אחרים סברו שיהושע האריך ימים יותר, כפי שהבאנו בספרנו 'אשי ישראל לספר עזרא' כתי פרק ג, 1, ע"פ דברי היוסיפון, והגהות היעב"ץ יומא ט ע"א וסנהדרין צג ע"א, וע"פ דברי חכמים נוספים].

¹⁹ מה שכתב "ויש מי שאמר" ניתן לפרש שכוונתו לאחד מהמפרשים (שדבריו לא הגיעו לידינו, ודבריו הובאו בראב"ע) שפירש כך (בעקבות דברי חז"ל), וכך נראה מהמשך דבריו. אולם, יתכן להסביר אחרת (וכך יותר נראה לפרש לפי ההנחה שמדובר בעיבוד של פירוש הראב"ע): כוונת ר' תנחום היא לדברי רב פפא (בגמ' סנהדרין צג, ע"א). לפי"ז מסתבר שכך יש לפרש את דברי ר' תנחום: "ויש מי שאמר ש'בגדים צואים' רמז לעוונות, ולכן פירשם במילה עונך" (עד כאן דברי רב פפא, וכאן מוסיף ר' תנחום/הראב"ע ביאור משלו לדברי חז"ל, וכותב) ואותם עונות היו לו מפני שהיה מזרעו חתן לסנבלט".
²⁰ ראב"ע כתב שבגלל שלא היה בימיו לכן אין לו ליהושע עוון, ומסתבר שזוהו כיוון גם ר' תנחום. אולם, מתוך דברי ראב"ש [שיבאו בהמשך] יתכן להסיק [אף שאין בזה הכרח] שלדעת ראב"ש כוונת ר' תנחום היא לשתי שאלות שונות: האחת – "מפני שלא היה בימיו" [והכוונה כנ"ל], והשניה – "ואיזה עוון יש לו על כך", דהיינו שאף אם המעשה כן היה קורה בימי יהושע עדיין אין לו עצמו אשמה בגלל חטא של בניו, שהרי בניו "לא היו מקבלין ממנו" תוכחה.

נראה לענ"ד שדברי ר' תנחום הובאו, בעיבוד מורחב, בפירושו רבי אברהם בן שלמה לזכריה. הפירוש נמצא עדיין בכתב יד, ותודתי מסורה לפרופ' אליעזר שלוסברג, העובד על ההדרת הפירוש, שבטובו וברוחב לבו הרשה לי לעיין בעבודתו ואף לצטט ממנה.

זו היא לשון ראב"ש: "ויש מפרש ש'בגדים צואים' רמז לחטאים... ושאותם העונות היו לו בשביל שהיה מזרעו חתן לסנבלט. ומנין שהיה מזרעו חתן לסנבלט? שנאמר "וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק ומעשיה ואליעזר ויריב וגדליה, ויתנו ידם להוציא נשיהם" (עזרא י, יח)²¹. על פירוש זה מביא ראב"ש כמה קושיות: "ופישוט הדברים רחוק מזה הפירוש, לפי שזה לא היה בימיו, ואם הדבר כן איזה חטא יש עליו בזה?²² ומנין שלא היה זה בימיו? לפי שיהושע נזכר בספר עזרא בעלייה הראשונה שעלו ישראל בשנת אחת לכורש (עזרא ב, ב), ונזכרו בניו בעלייה השנייה על ידי עזרא בשנת שבע לארתחשסתא, ועזרא הוא שחיפש על הנשים הנכריות באמרו "ויקם עזרא הכהן ויאמר אליהם אתם מעלתם ותושיבו נשים נכריות" (עזרא י, י), ואחריו כתיב "וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יהוצדק" (עזרא י, יח). ועוד - מה שזכר שהיו חתנים לסנבלט, וסנבלט לא נזכר בימי יהושע אלא בימי עזרא²³. ודי בזה ראייה. ואלו היה עליו בזה חרפה לא העביר ממנו הבגדים וחזר ופיאר

²¹ ראב"ש הוסיף על דברי ר' תנחום וכתב ש"א אתם העונות היו לו בשביל שהיה מזרעו חתן לסנבלט]. ומנין שהיה מזרעו חתן לסנבלט? שנאמר: 'וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק ומעשיה ואליעזר ויריב וגדליה. ויתנו ידם להוציא נשיהם' (עזרא י, יח). ודברי ראב"ש צ"ע, שהרי שאלתו "מנין שהיה מזרעו חתן לסנבלט" אינה מובנת, שהרי זהו פסוק מפורש בנחמיה יג, כח? בנוסף, תשובתו של ראב"ש אינה מובנת, שהרי הוא מביא פסוק בעזרא י, יח, אולם מהפסוק שם אין ראיה שבני יהושע נשאו את בת סנבלט [והפסוק שם מדבר על אירוע שהתרחש 25 שנה לפני האירוע שמתואר בנחמיה פרק יג, אמנם ראה הגהות יעב"ץ סנהדרין צג, ע"א, שהציע שאולי שני האירועים התרחשו בשנת 7 לדריוש?]? לפיכך יש מקום לשער שיש כאן איזו השמטה, ודברי ראב"ש המדויקים הם בנוסח הבא, או בדומה לו: "ומנין שהיה מזרעו חתן לסנבלט? שנאמר 'ומבני יודע בן אלישיב הכהן הגדול חתן לסנבלט החורוני' (נחמיה יג, כח), ונאמר 'וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק ומעשיה ואליעזר ויריב וגדליה. ויתנו ידם להוציא נשיהם' (עזרא י, יח). כך גם נראה מהמשך דברי הראב"ש, שם הוא כותב שאין חטא ליהושע על מה שעשו בניו לאחר ימיו, והוא שואל "מנין שלא היה זה בימיו?" ומחלק את תשובתו לשני חלקים: החלק הראשון עוסק בפסוקים מעזרא פרק י: "לפי שיהושע נזכר בספר עזרא בעלייה הראשונה שעלו ישראל בשנת אחת לכורש (עזרא ב, ב), ונזכרו בניו בעלייה השנייה על ידי עזרא בשנת שבע לארתחשסתא, ועזרא הוא שחיפש על הנשים הנכריות באמרו 'ויקם עזרא הכהן ויאמר אליהם אתם מעלתם ותושיבו נשים נכריות' (עזרא י, י), ואחריו כתיב 'וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יהוצדק' (עזרא י, יח). החלק השני של תשובתו עוסק בפסוק מנחמיה פרק יג: "ועוד - מה שזכר שהיו חתנים לסנבלט, וסנבלט לא נזכר בימי יהושע אלא בימי עזרא".

²² הערנו לעיל שיתכן לפרש שיש כאן שתי שאלות שונות, אך הבאנו שמכיון שככל הנראה מדובר בהעתקה של דברי הראב"ע לכן נראה יותר לפרש שמדובר בשאלה אחת: "לפי שזה (חטא בניו) לא היה בימיו (של יהושע), ולכן) אם הדבר כן (ש'בגדים צואים' איננו משל למצבם השפל של ישראל בין הגויים כפי שכתב ראב"ש לפני כן, אלא הוא משל לעוונות כפי שכתב כאן ראב"ש, אם כך הוא הפירוש הרי אז קשה) איזה חטא יש עליו (על יהושע) בזה (שבניו חטאו, והרי אין הוא אשם במה שבניו עשו לאחר פטירתו)".

²³ יתכן שיש לתקן "בימי נחמיה", שהרי סנבלט נזכר לראשונה רק בנחמיה ג, לג, כלומר, לאחר שנחמיה עלה לארץ בשנת 20 לדריוש. הראב"ע (ובעקבותיו ר' תנחום) הקשה ש"לא היה זה בימיו", כלומר שרק בשנת 32 לדריוש השני נזכר שצאצא של

אותו וגידל אותו עד שאומר 'והלבש אותך מחלצות'...". כלומר, ראב"ש מקשה ותמה: הרי חטא זה לא היה בימי יהושע, שהרי יהושע עלה בשנת אחת לכורש, ואילו בניו שנשאו נכריות נזכרו רק לאחר עליית עזרא, ועזרא הוא זה שהפרישם מהנשים (כמבואר בעזרא י, יח)²⁴. בנוסף, גם סנבלט "לא נזכר בימי יהושע אלא בימי עזרא", וכוונתו שלא מצאנו את שמו של סנבלט אלא בספר נחמיה, בשנת 20 לארתחשסתא, דהיינו רק לאחר עליית עזרא. לפיכך, מסקנת ראב"ש היא: "אלא הוא מאמר על דרך דרש, וממנו למד המתרגם שאמר 'הו ליה בנין דנסיבין נשין דלא כשרין לכהונתא'..." נראה פשוט שדברי ראב"ש הללו הם העתקה מדברי ר' תנחום (כדרכו של ראב"ש ללקט מאחרים, וכדרכו ללקט מפירוש ר' תנחום).

לפני שראב"ש מביא את דברי ר' תנחום הוא מביא פירוש נוסף: "אמרו חכמינו ז"ל: מאי טעמא איחרין תכלת יהושע בן יהוצדק? משום בנויה שנשאו נשים מגורשות (כך גם כתב ראב"ש בהמשך: "ונאמר בדרש שנשאו בני יהושע נשים גרושות") ולא מיחה בהן. וכי דרכו שליהושע שלא למחות בדבר זה? אלא שלא היו מקבלין ממנו... ויהיה על זה הפירוש 'והשטן עומד על ימינו לשטנו' הם אחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה שהשטינו עליו למלך להשליכו עמהם שמא ינצלו בזכותו, ולא הועילו..."

הרי שראב"ש מביא כאן את דברי חז"ל, שהתכלת²⁵ של יהושע נחרכה כי בניו נשאו נשים גרושות [ומה שכתב שהן גרושות נראה יותר שזהו פירושו לדברי הגמ' "שאינם הגונות לכהונה", ולענ"ד אין לומר שכך

יהושע היה נשוי לבת סנבלט, ואם כן מדובר שנים רבות לאחר ימי יהושע. נראה שראב"ש מחזק יותר את קושיית הראב"ע, שהרי עדיין יש מקום לדחוק ולומר שנישואי אותו צאצא אירעו שנים רבות לפני שהדבר נזכר בפסוקים. לכן מציין ראב"ש שסנבלט כלל לא נזכר בתנ"ך בימי יהושע [וגם לא בימי עזרא], אלא רק בימי נחמיה, ולפיכך קשה לומר שהיו עמו קשרי נישואין כבר בימי יהושע.

²⁴ בהערה לעיל ציינו שנראה שראב"ש [בניגוד לר' תנחום] הביא ראיה גם מהפסוק "וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק" הנזכר בעזרא פרק י'. פסוק זה עוסק בעליית עזרא, שהיתה בשנת 7 למלך. ראב"ש הקשה שיהושע כבר נפטר אז, ומכך עולה שראב"ש סבר שיהושע נפטר עוד לפני שנת 7 למלך, בדומה לשיטת הר"י אברבנאל אותה הבאנו לעיל.

²⁵ בכל המקורות האחרים מובא שבגדיו נחרכו, אך ראב"ש כתב "תכלת", וזהו חידוש. בדר"כ ראב"ש מלקט מתוך ספרים קדומים לו, אולם לא מצאתי אף מפרש שכתב כן (והשווה התורה והתלמוד, ח"ב, עמ' עה, והיה מקום לפרש שכוונת ראב"ש לבגדים חשובים, המכונים "תכלת" באסתר ח, טו, ועוד, וראיית ראב"ש היא ממה שנאמר שם בזכריה ג, ד-ה, שהעבירו מעל יהושע את הבגדים החרוכים והלבישו אותו "מחלצות". אמנם פירוש זה קצת דחוק, שהרי "מחלצות" אינם בגדי מלכות). ניתן לתרץ ולהסביר כך: אצל יהושע בגדיו נחרכו כשנזרק לכבשן, והרי זה בניגוד לחנניה מישאל ועזריה (כמו שהובא בגמ'), שהם נזרקו לכבשן עם "סרבילהון ופטיהון וכרבלתהון ולבושיהון" (דניאל ג, כא) ולא נשרף כלום אצלם ואף "סרבילהון לא שנו" (פס' כז). במדרש הובא שהציצית הגנה עליהם והיא לא נשרפה: "בזכות הציצית ניצלו חמ"ו מכבשן האש... 'לבושיהון' אלו טליתות המצוייצות שלהם" (משנת רבי אליעזר פרק יד עמ' 273, הובא גם במדרש הגדול במדבר טו, מא, ובמנורת המאור לר"י אבוהב נג ח"ד פ"א, קכג, עמ' 272, ובמנורת המאור אלנקוה ח"ב עמ' 60, והשווה לדברי הערוך ערך 'כרבל' שכתב: "כרבלתהון... יש אומרים אלו הטליתות שהן עטופין"). יש להוסיף שעל התכלת נאמר "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", ולכן יהושע שנענש בעוון בניו שפגמו בענין זה מובן מדוע יאמרו עליו שהתכלת שלו היה חרוך. שו"ר שבזוהר (פרשת שלח, דף קעד ע"ב, מהד' הסולם אות שכא) מובא שיהושע היה לבוש בגדים צואים ומביא הזוהר שמכאן שמענו שכל

היא גרסתו בחז"ל, שהרי לא מצאנו גרסא כזו בשום כת"י, וראה בהערה כאן²⁶] והוא "לא מיחה בהן" [והוא מוסיף: "וכי דרכו שליהושע שלא למחות בדבר זה? אלא שלא היו מקבלין ממנו", ומסתבר שאלו הם דבריו שלו, ולא מסתבר שזו גרסא שלו בדברי חז"ל, שהרי לא מצאנו גרסא כזו], ואח"כ הביא ראב"ש את דברי ר' תנחום שכתב ש"יש מי שאמר" שהבגדים הצואים הם בגלל בניו, ופירש ר' תנחום שהכוונה היא שהם נשאו נכריות.²⁷

אדם שלא זכה בעוה"ז "לא תעטפא בעטופא דמצוה ולא תלבשא בלבושא דמצוה" (להתעטף בעטוף של מצוה ולהתלבש בלבוש של מצוה, דהיינו ציצית – הסולם), אז כשנכנס בעולם ההוא עומד בלבוש מטונף וכו', וכתב שם בביאור אור יקר לרמ"ק (פרשת שלח סי' ה) שמצות ציצית מצילה את האדם מאשה נכריה (כוונתו כנראה למעשה שהובא במנחות מד ע"א שטפחה ציצית על פניו של אותו חוטא שרצה לבוא על זונה גויה ואז חזר בו מחטאו) ואם כן יהושע שהיה פגום משום שבניו נשאו נכריות הרי מצות ציצית שלו היתה פגומה, עכ"ד, ובפירושו ר' שלום שבזי (על הפטרת בהעלותך, נדפס מכת"י בתוך 'תורה קדומה') כתב: "בגדים צואים – שנשאו בניו נשים נכריות... ובזוהר פירש צואים דא גלימא דלית בה ציצית ואלבשוה גלימא דבה ציצית". עוד ראה בגמ' (סנהדרין צב, ע"ב) שכשהושלכו חמ"ו לכבשן הם לא שינו "מן הרבנות" שהרי לבשו את בגדיהם המכובדים הנ"ל, שהם "בגדי תפארתן" (רש"י), ולפי"ז א"ל ש"תכלת" הנזכר כאן בהקשר ליהושע כוונתו לבגד מכובד ומפואר.

²⁶ באתר 'הכי גרסינן' יש חמשה כתבי יד לבבלי, ובכולם הנוסח כפי שנדפס לפנינו, ולא כנוסח שבראב"ש. מאידך, כבר הבאנו לעיל את לשון מנורת המאור לר"י אבוהב [נר א כלל ב ח"ג פרק ה (כג)], ומלשונו נראה שכך גרס בחז"ל "גרושות" [וממילא מסתבר שכך גם כוונת ראב"ש היא לגרסא בחז"ל], וראה מה שהבאנו לעיל מהצאינה וראינה, ומדברי הגאון רבי אהרן ווירמש זצ"ל.

²⁷ אלמלא שהייתי רואה את דברי ר' תנחום הייתי מפרש כך את דברי ראב"ש: "אמרו חז"ל: מאי טעמא איחריך תכלת יהושע בן יהוצדק? משום בנהי שנשאו נשים מגורשות ולא מיחה בהן... ויהיה על זה הפירוש 'והשטן עומד על ימינו לשטנו' הם אחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה שהשטינו עליו למלך להשליכו עמהם שמה ינצלו בזכותו, ולא הועילו". מלשונו משמע שכך גרס בלשון חכמים "נשים מגורשות" [ואף שמצד הסברא היה מסתבר יותר לומר שראב"ש גרס כגרסתנו "נשים שאינם הגונות לכהונה" ופירש שהכוונה לגרושות שאסורות לכהן, ושילב את פירושו בתוך דברי חז"ל, מ"מ נראה שאין לומר כך לפי מה שנציין בהמשך. ראב"ש גם מוסיף: "...ולא מיחה בהן. וכי דרכו שליהושע שלא למחות בדבר זה? אלא שלא היו מקבלין ממנו", הרי שבדבריו נוסף טעם מדוע לא מחה יהושע בבניו, ונראה שגם דברים אלו הם חלק מדברי חז"ל שאותם הוא מביא. בהמשך דבריו כותב ראב"ש שאלו שתלו את הבגדיו הצואים בחטא בניו דכריהם קשים ע"פ דרך הפשט, שהרי "איזה חטא יש עליו בזה?!". ולפי הנ"ל הדבר מובן, שהרי לא יכול היה למחות בבניו]. בהמשך כותב ראב"ש: "ויש מפרש ש"בגדים צואים" רמז לחטאים... ושאותם העונות היו לו בשביל שהיה מזרעו חתן לסנבלט. ומנין שהיה מזרעו חתן לסנבלט? שנאמר: "וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק ומעשיה ואליעזר ויריב וגדליה. ויתנו ידם להוציא נשיהם"...". על פירוש זה מקשה ראב"ש כמה קושיות, ולפיכך מסקנת ראב"ש היא: "אלא הוא מאמר על דרך דרש, וממנו למד המתרגם שאמר "הו ליה בנין דנסיבין נשין דלא כשרין לכהונתא"...". הרי שחיבר את דברי התרגום עם פירוש זה, ולא עם דברי חז"ל אותם הביא לעיל (וזה צ"ע, שהרי בפשטות דברי המתרגם קרובים יותר לדברי חז"ל שהוא הביא). לפי"ז יוצא שבדברי הראב"ש הנזכרים כאן יש שני פירושים שונים: לפי הפירוש הראשון, שמובא בחז"ל, בני יהושע נשאו גרושות [אין לומר שזהו פירוש לדברי חז"ל בגרסא שיש בדינו (שכתבו שבני יהושע נשאו נשים "שאינם הגונות לכהונה"), שהרי הוא כותב שבדברי המתרגם (שכתב שהבנים נשאו נשים שאינם כשרות לכהונה) אינם מבוססים על כך]. לפי הפירוש השני [שמלשון ראב"ש נראה שמקורו אינו מחז"ל], בני יהושע נשאו נכריות, ולזה כוונת התרגום שכתב שבני יהושע נשאו נשים שאינן כשרות לכהונה. עד כאן הסבר דברי ראב"ש כפי שהיה ניתן להבינם אלמלא ראינו את דברי ר' תנחום. הסבר זה בדברי ראב"ש יש בו קושי, שהרי בפשטות דברי המתרגם קרובים יותר לדברי חז"ל שהוא הביא ולא לדברי הפירוש שהוא מביא בסוף.

לסיום, נצטט את דברי ראב"ש לפסוקים א-ה, ושוב נודה לפרופ' אליעזר שלוסברג שהרשה לנו בטובו וברוחב לבו לעיין בהם ולצטט אותם. השלמתי ראשי תיבות, פסקתי, חילקתי לקטעים, וכן הלאה. כל המובא בסוגרים עגולים נוסף על ידי.

זה לשון פירוש רבי אברהם בן שלמה לזכריה ג, א-ה:

(פסוקים א-ב) ויראני את יהושע הכהן הגדול –

זה הוא יהושע בן יהוצדק שהיה כהן גדול באותו העת (ראה חגי א, א), כמו שביארנו בספר חגי.

ואמרו "ויראני" אינו חוזר על "כי נעור ממעון קדשו" (זכריה ב, יז, והוא הפסוק האחרון בפרק הקודם בזכריה) אלא חוזר על מה שנאמר בתחלה מראיית המלאך ומשמיעת דברו. כלומר, אחר שהשלים אותו המאמר (שנזכר בפרק הקודם) חזר והראני דברים אחרים. אי אנה למא תם ד'לך אלקול אראני שיא אכ'רא [תרגום: כלומר, כאשר הסתיים הדיבור הזה (שבפרק הקודם בזכריה) הראני דבר אחר].

ולפי שהיה זה יהושע הוא הכהן באותו העת, יתבאר שהענין הרמוז אליו בעמידת השטן ובשאר הדברים שזכר, שהם היו באותו העת (ולא כדברי חז"ל שיובאו בהמשך לפיהם השטן רומז לאירוע שהתרחש לפני שנים, בימי נבוכדנאצר), ו'שטן' הוא האויב כמו שנאמר "ויקם יי שטן לשלמה את הדד האדומי" (מלכים א, יא, יד), ונקרא האויב 'שטן' לפי שהוא עומד כנגד האדם ומונעו מהדברים שהוא רוצה לעשותם. וזה השטן משל לאויבים המונעים לישראל מלבנות הבית, כמו שנאמר עליהם בספר עזרא "כתבו שטנה" (עזרא ד, ו, ושטנה הוא מלשון שטן). ואותם האויבים הם רחום בעיל טעים ושמישי ספרא (עזרא ד, ה, ושם הנוסח "בעל טעם")²⁸.

---

²⁸ נראה שדבריו כאן הם מפירוש ר' תנחום הירושלמי כאן: "ושטן הוא אויב, כמו שנאמר 'ויקם ה' שטן לשלמה', וכינו בו את האויב מפני שהוא מתנגד שהאדם ישיג את חפצו ומונע אותו ממנה ומטה אותו ממטרתו, במובן 'שטה מעליו ועבור' 'כי תשטה אשתו' והוא לסטות ולסור ולעבור מדבר. והשטן הזה משל לאויבים המונעים מישראל לבנות את הבית, כמו שכתב עליהם בספר עזרא ע"ה 'כתבו שטנה'...". יסוד הדברים הוא מדברי הרס"ג בפירושו לאיוב א, ו: "השטן (הנזכר בספר איוב) הוא באמת אחד מבני האדם, כעין מאמר הכתוב 'ויקם ה' שטן לשלמה את הדד האדומי', ואמר עוד 'ויקם אלהים לו שטן את רזון בן אלידע', ושני אלה בני אדם, וכמו שאמר הכתוב על יהושע בן יהוצדק 'השטן עומד על ימינו לשטנו' והיה זה אדם, וייתכן שהוא רחום בעל טעים ושמישי ספרא אשר ביאר הכתוב את שטנתם ליהושע, וכאמרו 'ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים' (עזרא ד, ו), ועל דרך זו תבואר כל הפרשה שהיא 'יגער ה' בך השטן' שבדברי זכריהו. ומשמושי מילה זו שהיא נאמרת על בני אדם האויבים זה את זה במקומות רבים במקרא לא אספרם, כגון אומרו 'ישטנוני תחת רודפי טוב' ואמר עוד 'תחת אהבתי ישטנוני' (והביא שם עוד פסוקים מעין זה)... וסברא רחוקה היא שיהא השטן הזה (שבספר איוב) מלאך, כי אנשי הייחוד בדעה אחת שהבורא יתרומם ויתהדר ברא מלאכיו מקורבים, בידעו שהם לא ימרוהו... ומי שמדמה כי זה המשטין על איוב היה מלאך – הרי עשה את המלאכים ממרים... (בכד הקמח, בתוך כתיב ר' בחיי עמ' קמא, הביא את דברי הרס"ג בצורה מעובדת ומקוצרת). השווה גם ר' חננאל חגיגה ה, ע"א, שכתב בענין השטן בספר איוב ש"אדם

וענין הגערה בהם (להלן פס' ב' "יגער ה' בך השטן") - שגער אותם וביטל מחשבתם והפיר עצתם שהיו יועצים ומחשבים למנוע אותם (-למנוע את ישראל מבנין המקדש). וזו הגערה היתה משעה שהתחילו (ישראל) בבנין במאמרו של הקב"ה על יד אלו הנביאים (עזרא ו, יב, ע"ש), ולפיכך אמר "הבוחר בירושלם".
וזכר בזו הנבואה כהן גדול לבדו שהוא מקום (=במקום) כל ישראל בזו הנבואה, והוא הדיבור אליו במקום כל ישראל, לפי שהוא גדול שלהם ומנהיג שלהם.

ואמרו "הלא זה אוד מוצל מאש" הוא עץ שמודין בו האש שנשרף קצתו, וכמוהו "כאוד מוצל משריפה" (עמוס ד, יא). והענין, שישראל באותו העת חלשים ושהם עדיין ניצלו מצרות הגלות המשולה באש, ואין בהם כוח לשאת הלחץ שלוחצים אותם. ואלמראד בד'לך אן ישראל חניד' צ'עפא וכמא כ'לצו מן שדאיד אלגלות אלמשהבה באלניראן פליס יחתמלון מצ'איקתהם להם (אין בידי תרגום לזה).

ויש מפרש "הלא זה אוד מוצל מאש" על יהושע עצמו (ולא על עם ישראל כפירוש שהובא לעיל), שאמרו חכמינו ז"ל (כעין זה בסנהדרין צג, ע"א): "מאי טעמא איחריך תכלת²⁹ יהושע בן יהוצדק? משום בנהוי שנשאו נשים מגורשות³⁰ ולא מיחה בהן, שנאמר 'ויהושע היה לבוש בגדים צואים' וכי דרכו שליהושע שלא למחות בדבר זה? אלא שלא היו מקבלין ממנו³¹".

ויהיה על זה הפירוש (=לפי פירוש זה) 'והשטן עומד על ימינו לשטנו' הם אחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשיה שהשטינו עליו למלך להשליכו עמהם שמא ינצלו בזכותו ולא הועילו (ע"פ סנהדרין צג, ע"א, ששני נביאי השקר הללו אמרו לנבוכדנאצר שישליך איתם לאש את יהושע, כדי שינצלו בזכותו, ולא הועילו בעצתם זו, שהרי הם נשרפו ויהושע ניצל).

(פסוק ג) ויהושע היה לבוש בגדים צואים ועומד לפני המלאך –

כבר ידעת, שיהושע כאן מקום כל ישראל, ולפיכך רוצה ב"בגדים צואים" - שפירושו בגדים מאוסים ומלוכלכים - מה שהיו בו ישראל באותו העת ממיעוט החן ושהם בזויים בין העמים. ולפיכך בישר אותם שמגדלם ומגדל החן שלהם ומחזק מלכותם, והוא ענין מה שהלביש אותו מחלצות.
ו"הצניף והמחלצות" הם חליפות, ודומה לו: "ויקח את חליצתו" (שופטים יד, יט, וכן שמואל ב, ב, כא, בשינוי לשון). ונקראו המחלצות "חליפות" לפי שלובש אלו בחסרת אלו. ו"הצניף" הוא המצנפת, וכן תרגמו יונתן: "מצנפא דכיא", ופירשו אותו בערבי "מטרף", וכמוהו "וצניף מלוכה" (ישעיהו סב, ג). ור' יונה פירש "צניף – נציף", והו אלכ'מאר ואלמראד בה עמאמה סמי בד'לך לאנה ידאר ויקלב ויכוור עלי אלראס (אין

היה". לעומת דעות אלו הרי שהרמב"ן כתב בהקדמת פירושו לספר איוב (כתבי רמב"ן ח"א עמ' כד): "והנה בא בספר הזה ענין השטן. וידוע בקבלתנו כי הוא מלאך נברא להשטין ולהזיק לאדם, ושמו מלשון 'כתבו שטנה'. וכבר בא בדברי רז"ל ביאור עניינו, ואמרו 'הוא השטן הוא מלאך המות הוא יצר הרע'. והנה החכמים ז"ל ייחסו לו כל אלו השמות, עם אמנתם שהוא מלאך באמת, לא טבע מן הטבעים, ולא כח מן הכוחות... כי זה המלאך נברא להשטין ולהזיק".

²⁹ ראה לעיל מה שהערנו על זה

³⁰ ראה לעיל שהבאנו מי שכתב גם כן כך, וביארנו באורך את השתלשלות הפירוש הזה.

³¹ הערנו לעיל שזה אינו בגרסת הגמ' שלפנינו.

בידי תרגום לזה), כענין "צנוף יצנפך צנפה" (ישעיהו כב, יח), שפירושו יהפך הפוך ויסבבך סיבוב כסיבוב המצנפת.

וענין 'ראה העברתי מעליך עוניך' על זה הפירוש (-לפי הפירוש הזה) מה שסיבבה אותו העוונות מהשפלות. אי מא אוגבתה אלעונות מן אלד'ל ואלהואן פי גנאבהם (אין בידי תרגום לזה).

ויש מפרש³² ש"בגדים צואים" רמז לחטאים, אי אשארה אלי אלד'נוב [תרגום: כלומר רמז לעוונות], ולפיכך פירשה באמרו "עוניך", ושאותם העונות היו לו בשביל שהיה מזרעו חתן לסנבלט³³. ומנין שהיה מזרעו חתן לסנבלט?³⁴ שנאמר "וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק ומעשיה ואליעזר ויריב וגדליה, ויתנו ידם להוציא נשים ואשמים איל צאן על אשמתם" (עזרא י, יח-יט), פירושו אשמים באיל צאן, כלומר באו באיל צאן להתודות שהם אשמים והקריבוהו על אשמתם. ופשוט הדברים רחוק מזה הפירוש, לפי שזה לא היה בימיו ואם הדבר כן איזה חטא יש עליו בזה³⁵. ומנין שלא היה זה בימיו? לפי שיהושע נזכר בספר עזרא בעלייה הראשונה שעלו ישראל בשנת אחת לכורש (עזרא ב, ב, דהיינו 23 שנים לפני עליית עזרא), ונזכרו בניו בעלייה השנייה על ידי עזרא בשנת שבע לארתחשסתא (עזרא ז, ז, א-ז), ועזרא הוא שחיפש על הנשים הנכריות באמרו "ויקם עזרא הכהן ויאמר אליהם אתם מעלתם ותושיבו נשים נכריות" (עזרא י, י), ואחריו כתיב "וימצא מבני הכהנים אשר הושיבו נשים נכריות מבני ישוע בן יוצדק" (עזרא י, יח). ועוד מה שזכר שהיו חתנים לסנבלט, וסנבלט לא נזכר בימי יהושע אלא בימי עזרא³⁶. ודי בזה ראייה. ואלו היה עליו בזה חרפה לא העביר ממנו הבגדים וחזר ופיאר אותו וגידל אותו עד שאומר: "והלבש אותך מחלצות" (להלן פסוק ד')³⁷.

אלא הוא מאמר על דרך דרש, וממנו למד המתרגם שאמר "הו ליה בנין דנסיבין נשין דלא כשרין לכהונתא".

ומלת "לבוש" כמו "לבוש".

(פסוק ד) ויען ויאמר אל העומדים לפניו לאמר הסיירו הבגדים הצואים מעליו –

תרגם יונתן: "ואתיב ואמר לדמשמשין קדמוהי למימר אמרו ליה ויפיק נשין דלא כשרין לכהונתא מביתיה", ותרגם "והלבש אותך מחלצות" - "ואלבישית יתך זכוון".

³² הבאנו לעיל שכל הקטעים הבאים (עד "ומילת לבוש") הם מדברי ר' תנחום שפסע בעקבות הראב"ע.

³³ ראה מה שביארנו לעיל על זה.

³⁴ ראה מה שביארנו לעיל על זה.

³⁵ ראה מה שהערנו לעיל על זה.

³⁶ ראה מה שביארנו בזה לעיל.

³⁷ ראייה זו האחרונה אינה מופיעה בדברי ר' תנחום, ונראה שהיא תוספת של ראב"ש. הרחבה לקושיא זו יש בדברי ראב"ש להלן פס' ד: "ולא יתכן שיהיה זה הענין על יהושע עצמו כמו שאמר המתרגם ובעל הדרש, שאילו היה עליו חרפה מבניו לא יתכן שיעמוד הוא והמלאכים במקום אחד והוא מהלך ביניהם".

והרמז באמרו "אל העומדים לפניו", כלומר שהמלאך שנאמר עליו "והנה איש רוכב על סוס אדום" (זכריה א, ה) אומר אל המלאכים שהם עומדים לפניו, שנאמר עליהם "ואחריו סוסים אדומים" (שם), שהם מלאכים רוכבים על סוסים אדומים גם כן. וכן נלמד זה מאמרו "אלה אשר שלח יי להתהלך בארץ" (שם י) ומתשובתם לו באמרו "התהלכנו בארץ" וגו' (שם יא) שהם כשלוחים לפניו והוא כאדון להם, על דרך משל, ואליהם רמז באמרו "העומדים לפניו". וכן מאמר המלאך גם כן "בין העומדים האלה" (להלן פס' ז) רומז אליהם.

ואמר להם שיבשרו ליהושע שהוא במקום כל ישראל בהליכת השפלות מהם ובגידולם ובחזוק מלכותם. וכן אמרו "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה" (פס' ז) כמו זה הפירוש.

ולא יתכן שיהיה זה הענין על יהושע עצמו כמו שאמר המתרגם ובעל הדרש, שאלו היה עליו חרפה מבני בניו לא יתכן שיעמוד הוא והמלאכים במקום אחד והוא מהלך ביניהם.

ויאמר אליו ראה העברתי וגו' - ענינו לפי הענין הסירו הבגדים הצואים מעליו והלבישו אותו מחלצות, ויסירו הבגדים הצואים מעליו וילבישו אותו מחלצות. או יהיה: ויעשו כן, ואחר כך ויאמר אליו "ראה העברתי מעליך" וגו'.

(פסוק ה) ואומר ישימו צניף טהור על ראשו - "ואומר" הוא מקום "ויאמר", כלומר: ויאמר המלאך לעומדים לפניו ישימו צניף טהור על ראש הנביא.

ונאמר בדרש שנשאו בני יהושע נשים גרושות (לא ברור מה שייכות תיבות אלו לכאן, ונראה לענ"ד שהן השתרבבו ממקום אחר בפירושו, או שנשמטו כאן כמה תיבות מדברי הראב"ש).

וילבישוהו בגדים - כלומר אחר שהלבישוהו הבגדים שהיא המחלצות נתנו צניף טהור על ראשו.

עד כאן מפירוש רבי אברהם בן שלמה.

[שאר חלקי קונטרס 'הנשים הנכריות בספר עזרא' מופיעים כאן באתר 'בני ציון' ללימוד תנ"ך]